

УДК 340.12:316.75-042.4

DOI: 10.33990/2070-4038.28.2021.250426

Хаварівська Галина Степанівна

кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри державної політики та врядування, Навчально-науковий інститут державного управління, Національний Університет "Львівська політехніка"

ORCID: 0000-0001-8675-3828

e-mail: galia04@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІЗНАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Обґрунтовано основні теоретичні підходи до розуміння поняття і суті правової культури, її історичного розвитку та формування. Розглянуто деякі дефініції правової культури, сформульовані науковцями, зокрема і в галузі права та публічного управління, які здебільшого акцентують увагу на такому змісті правової культури, як: саме право, правосвідомість, правові відносини, законність і правопорядок, правомірна діяльність учасників суспільних відносин.

Ключові слова: державність; дефініція; знання; поняття; право; правова культура; суспільство.

Постановка проблеми. Потреба дослідження питань правової культури у державно-правовій практиці та практиці публічного управління зумовлює необхідність наукового пізнання цього поняття як характеристики усієї правової надбудови суспільства. Адже правова культура передбачає відповідні знання особою певних положень чинного законодавства, порядку його реалізації, уміння користуватися цими знаннями при застосуванні норм права та їх виконанні. Тому стає зрозумілою актуальність питання про пріоритетність формування сучасної правової культури у процесі побудови демократичної, соціальної, правової держави та громадянського суспільства. Вектор розвитку правової культури безпосередньо залежить від рівня його загальної культури, домінант суспільного розвитку, міри свободи та особистої незалежності людини в суспільстві, рівня правового мислення та її активної життєвої позиції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останніми роками у світі зростає зацікавленість правознавців, політиків і широкої громадськості до проблем правової культури. Це питання досліджують у своїх наукових працях О. Аграновська, В. Бабкіна, В. Головченко, С. Гусарев, В. Каменська, М. Козюбра, В. Копейчиков, В. Котюк, М. Кушнір, А. Крижанівський, В. Кудрявцев, В. Оксамитний, М. Подберезький, А. Ратинов, Р. Сербін, А. Семітко, В. Сіренко, О. Скакун, А. Скуратівський, С. Сливка, С. Тихоміров, М. Цвік, Ю. Шемшученко, М. Щербань й ін. У своїх працях науковці висвітлюють теоретико-методологічні питання, що виникають під час формування правової культури як суспільства, так і окремих соціальних та професійних груп, та відзначають складність дослідження правової культури, що зумовлено неоднозначністю та багатогранністю цього поняття [1]. Але, незважаючи на наявність різнопланових праць та поглядів щодо розвитку та функціонування правової культури, недостатньо досліджене питання історичної динаміки зміни поглядів на сутність і зміст правової культури.

Із нещодавніх українських наукових праць заслуговують уваги кандидатські дисертації І.Ф. Целуйка "Компетентна правова культура в механізмі формування та реалізації українського права" (2012 р.), Т.В. Бачинського "Формування основ правового світогляду та правової культури шкільної молоді (філософсько-правовий вимір)" (2013 р.), І.О. Панчука "Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України" (2015 р.), А.П. Овчиннікової "Феноменологія правової культури: філософсько-правове дослідження" (2016 р.), Є.В. Підлісного "Формування правової культури майбутніх бакалаврів з економіки у процесі фахової підготовки" (2019 р.) та докторська дисертація Л.О. Макаренко "Теоретико-методологічні аспекти пізнання та формування правової культури" (2019 р.).

Мета дослідження. Розглянути різні погляди науковців щодо теоретичних аспектів пізнання поняття та сутності правової культури як ознаки правової держави, що формує і визначає поведінкові норми та правила у суспільстві, формує державність і правосвідомість.

Виклад основного матеріалу. Проблематику правової культури у науковій літературі порушено у багатьох фахових наукових працях, які розглядають її у різних аспектах і під різним кутом зору. На сьогодні досить складно охарактеризувати стан її дослідження і об'єктивно дослідити її поняття як невід'ємної частини цілісної культури суспільства, що об'єднує та пронизує усі сфери людської діяльності. Як самостійний критерій поведінки членів суспільства правова культура, насамперед, відображує процеси, пов'язані з правовою діяльністю у суспільстві у вигляді правотворчості, правозастосування та соціально-психологічні процеси.

Правова культура, як феномен, була предметом досліджень багатьох мислителів і вчених різних часів. До неї зверталися Аристотель, Ф. Аквінський, Ж. Боден, Т. Гоббс, Дж. Локк, Б. Спіноза, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Г. Гегель, Й. Фіхте та ін.

У XIX–XX ст. теоретико-правові дослідження правової культури набувають широкого розвитку. Спадщина правових учень поповнювалася новими ідеями і підходами, розробленням низки різних концепцій: концепція неокантіанства (Г. Коген, Г. Радбрух, Р. Штаммлер та ін.); неогегелянська концепція права (Ю. Біндер, Ф. Блашке, Г. Геллер та ін.); концепція екзистенціалізму (Ж.-П. Сартр, М. Хайдегер, К. Ясперс та ін.); неопозитивістська концепція (О. Вайнбергер, П. Колер, Г. Харт та ін.) [2]. Саме наукові праці зазначених вище авторів заклали фундамент для формування правової думки того часу і пізнання феномену правової культури зокрема.

Побіжний історичний дискурс питання формування дефініції "правова культура" дає підстави стверджувати, що більш-менш серйозні дослідження зазначеного поняття розпочалися лише у 60-х роках XX ст. (С.С. Алексєєв, О.О. Лукашева, В.І. Камінська, О.О. Красавчиков, А.Р. Ратінов та ін.), коли у межах радянської концепції праворозуміння зазначене поняття інтерпретувалося через категорію "соціалістична правова культура" [3]. Загалом до 90-х років серед підходів до розуміння правової культури пріоритет надавали соціологічному та функціональному підходам, які до того ж основною цінністю визнавали закон, а не право.

С.І. Нефьодов і М.С. Нефьодова теж відзначають, що досі визначення поняття "правова культура" характеризувалися трьома обставинами: по-перше, основні дефініції цього терміна виражали здебільшого через концепцію "соціалістична правова культура", пізніше до цієї проблеми практично не звертали ся, хоча суспільні відносини зазнали значних змін, і раніше вироблена теоретична конструкція соціалістичної правової культури втратила свою актуальність і застосування; по-друге, розроблення цього поняття проводили переважно з прикладних позицій без урахування соціально-філософського аспекту проблематики культури, що, зокрема, було наслідком неприйняття комплексного плюралістичного підходу до феномену правової культури, що часто межувало з прямим запереченням так званих "буржуазних" концепцій; по-третє, на сьогодні у вітчизняному праві хоча й активізувалися процеси дослідження правової культури, однак для них характерна вузька спрямованість, пов'язана переважно з професійними аспектами юридичної діяльності [4].

На початку 90-х років увагу вчених було спрямовано на методологічні питання формування поняття правової культури (О. Семітко, В. Сальніков), а у 2000-х роках учені зосереджуються на розробленні різних аспектів цієї проблематики фундаментального та прикладного характеру. До питань формування правової культури особи, суспільства та деяких соціальних груп звертаються у своїх працях вітчизняні вчені: Г. Балюк, В. Бурмістров, О. Данильян, Ю. Калиновський, Г. Клімова, О. Костенко, В. Костицький, О. Литвинов, С. Максимов, Л. Матвеева, О. Менюк, Є. Назаренко, Ю. Оборотов, Н. Оніщенко, П. Рабінович, О. Семітко, С. Скуріхін, С. Сливка, В. Співак, В. Тимошенко, Ю. Тодика, Ю. Шемшученко, І. Яковюк та ін. [5].

Так, О. Семітко розглядав феномен правової культури, по-перше, як характеристику рівня розвитку правових явищ на відповідному етапі розвитку суспільства (правова культура суспільства), а по-друге, як якісну характеристику сприйняття права і правової поведінки окремої особистості (правова культура особистості) [6]. Як бачимо, автор розділяє правову культуру суспільства та правову культуру особистості, однак це визначення є дещо широким та узагальненим і не розриває самої суті правової культури. На думку Ю. Шемшученка, правова культура є необхідною умовою розвитку інтелектуального, духовного потенціалу народу, утвердження цілісної системи світоглядно-ціннісних орієнтацій, передусім сучасного юридичного світогляду, правових ідеалів, праворозуміння. Крім того, зазначено, що в структурному аспекті правова культура становить собою суму об'єктивних за своїм змістом знань про державу і право [7]. Це визначення більше філософсько-світоглядне, ідейне і загалом констатує про цінність права.

Один із дослідників питань теорії держави і права С.С. Алексєєв вважає, що правова культура – це певного роду юридичне багатство, що має вираз у досягнутому рівні розвитку регулятивних якостей права, юридичної техніки, духовної культури та правового прогресу. Г.П. Клімова, дослідниця правової культури у філософії, розглядає структуру правової культури у доробках інших дослідників. Розгляд її структури за С.С. Алексєєвим охоплює такі складові:

- стан правосвідомості у суспільстві, тобто ступінь вираження знання і розуміння права, усвідомлення необхідного суворого виконання вимог законності, розвиненості відчуття права і законності;

- стан законності, який характеризується ступенем розгорнутості усіх її вимог, реальністю їх здійснення;
- стан законодавства, його досконалість за змістом і формою;
- стан практичної роботи суду, прокуратури, інших юридичних органів, які застосовують право, що виражає їхню реальну роль у правовій системі, ступінь використання передових прийомів юридичної техніки [8].

У цьому тлумаченні ми вже бачимо не лише поняття, а й зміст і суть правової культури, рівень її забезпечення.

За сучасних умов формування правової культури в Україні поширився новий гуманістичний підхід до права, де основну увагу в цьому праворозумінні приділяють основним правам людини, належному правосуддю, загальноправовим засадам суспільного і державного розвитку.

Після 2000-х років з'явилися нові формулювання правової культури. Як стверджує Є. Назаренко, правова культура – це сукупність досягнень суспільства у сфері регулювання суспільних відносин, що забезпечує верховенство права у суспільному житті, тобто панування правових принципів справедливості й гуманізму, захист прав і свобод людини, її честі та гідності, реальне забезпечення місця людини як найвищої соціальної цінності [9]. У цій дефініції правової культури уже акцентують на правовому статусі особи, її ролі у суспільному житті. Як стверджує Л. Авраменко, правова культура складається із духовних і матеріальних цінностей, які належать до правової дійсності і не мають власної предметності. Творець, носій і реалізатор правової культури – особа. Правова культура – це спосіб діяльності, і в цьому розумінні вона постає як спосіб мислення, норми й стандарти поведінки, включає в себе лише те, що є прогресивним, соціально корисним і цінним [10].

Таке загальне звернення до історичного аспекту правової культури дає змогу не тільки зрозуміти значення цієї категорії, а й бути поштовхом до нового його розуміння як багатоаспектного, неоднозначного, широкого і важливого для сучасного розвитку України явища.

За визначенням авторів одного з навчальних посібників із теорії держави та права, правова культура – це система правових цінностей, які відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу й відображають у правовій формі стан свободи, інші соціальні цінності (об'єктивне і суб'єктивне право, правові принципи, правомірну поведінку, законність і правопорядок) [11].

В українській науковій літературі трапляється також термін "юридична культура", який є похідним від поняття "правова культура", проте його зміст обмежується лише знаннями, досвідом, навичками у сфері правотворчої діяльності, знанням чинних нормативно-правових актів, вмінням правильно їх тлумачити і застосовувати на практиці.

Цікавим виглядає визначення правової культури, запропоноване В. Нерсисянц, який трактує правову культуру як складне, багатогранне явище, зумовлене визначеним рівнем правосвідомості, тобто осмислення правової дійсності; загальними культурними передумовами, рівнем цивілізованості, національними корінням і витоками, історичною пам'яттю, звичаями та традиціями; належним рівнем знань законів населенням; високим рівнем поваги до норм права, їх авторитетом; високою якістю процесів правотворчості та реалізації права; ефективними способами правової діяльності, роботи законодавчих, правоохоронних, управлінських та інших органів [12]. Специфіка правової культури по-

лягає в тому, що вона є не саме право чи його реалізація, а комплекс уявлень тієї чи іншої групи людей про юридичне право, його реалізацію, про діяльність державних органів та посадових осіб у контексті публічного управління.

У монографії, за редакцією українських вчених Ю. Битяка та І. Яковюка, правова культура визначається як "система позитивних проявів правової дійсності, що концентрує досягнення юридичної науки і практики. Вона виступає внутрішньою духовною стороною правової системи і пронизує правосвідомість, право, правовідносини, законність і правопорядок, правотворчу, правозастосовчу та інші види правової діяльності" [13]. Такий юридичний зміст досліджуваного поняття охоплює всі аспекти правової дійсності і вказує як на правову культуру суспільства, так і правову культуру особи. При цьому правова культура суспільства – це рівень правосвідомості і правової активності суспільства, ступінь прогресивності юридичних норм і юридичної діяльності. А правова культура особистості – це знання і розуміння права, а також дії, відповідно до нього. Не маючи необхідних знань про правову систему держави, чинне законодавство, громадяни не можуть реалізувати свої права та обов'язки, захистити свої інтереси.

У наукових джерелах невід'ємним елементом саме індивідуальної правової культури є повага до права, адже "поважати" означає шанувати, "високо" цінити та визнавати чий-небудь досягнення. Повага завжди проявляється у поведінці індивіда, який обов'язково передбачає задоволення вимог особи, яку поважають. Повага до права у сфері його реалізації, на нашу думку, визначається намаганням не тільки неухильно виконувати і дотримуватися приписів правових норм, узгоджувати свою поведінку із зразками, еталонами поведінки, які пропонуються правовими нормами, а й соціально-активними діями сприяти зміцненню законності і правопорядку у правозастосовній діяльності. Повагу до права можна розглядати і як фактор, який унеможливорює професійну недбалість посадової особи правозастосовного органу, його байдуже ставлення до соціального життя і результатів своєї діяльності. Посадові особи правозастосовних органів повинні чітко для себе визначати, що за кожним правозастосовним актом стоїть конкретна людина, її права та інтереси, про що свідчать положення ст. 3 Конституції України, яка зазначає, що "Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність". Викладене дає змогу зробити висновок про те, що шанобливе ставлення до права є невід'ємним елементом правової культури.

Такі дослідники, як О. Лукашева, Ю. Дмитрієв, З. Іванов під правовою культурою розуміють певний ступінь знання законодавства та поваги до норм права. Ці автори безпідставно обмежують поняття правової культури ставленням людей до правових норм, що дуже звужує поняття правової культури. За його межами опиняються такі істотні явища, як правовий статус особистості, правова поведінка тощо. Насправді поза правовою культурою опиняються і самі правові норми, оскільки йдеться не про ці норми, а лише про ставлення до них. Правову культуру неможливо зводити тільки до знання законів. Оцінювальний момент є лише компонентом правової культури [14].

За рівнем правової культури можна визначити загальний стан правової системи українського суспільства, стан законодавства, діяльності судів та усіх правоохоронних органів, правосвідомості всього населення держави, що відображає рівень розвиненості права, засвоєння правових цінностей, здійснення вимог верховенства дії закону.

О. Павлишин поняття "правова культура" розкриває через систему елементів, ключовими з яких є: ідея права, яка утворює змістовну основу правової культури; авторитет права, повага до його першооснов; правосвідомість, що адекватна правовій системі; правові традиції, потреби й навички діяльності відповідно до закону; правові знання, уявлення, цінності та погляди, юридична освіта; власне, поведінка громадян, інших соціальних суб'єктів у режимі законності відповідно до правових установок і переконань; правова активність населення, посадових осіб та законодавців тощо [15]. З викладеного вище зрозуміло, що більшість дефініцій зводяться до цінності самого права та його неухильного дотримання. У загальному підсумку правова культура може визначатись як сукупність усіх елементів правової дійсності в їх реальному функціонуванні як еталонів діяльності правосуб'єктів, а саме: самого права, правосвідомості, правових відносин, законності та правопорядку, правомірної діяльності учасників суспільних відносин і саме це якраз і відрізняє її від інших форм культури. За наявності інших підходів щодо визначення та пізнання правової культури універсального та єдиного тлумачення, яке б отримало загальне визнання, дотепер не існує, тому що складно надати кінцевої форми тому, що безперервно розвивається.

О. Скаун відзначає, що "правова культура тісно пов'язана зі загальною культурою народу, ґрунтується на її засадах, слугує відображенням рівня її розвитку. Формування правової культури не є відокремленим процесом від розвитку інших видів культури – політичної, моральної, естетичної" [16]. Найчіткіша дефініція поняття правової культури, на нашу думку, належить В.В. Копейчикову, який визначає її як систему правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу і відображають у правовій формі стан свободи особи та інші найважливіші соціальні цінності [17]. Як ми бачимо, правова культура рухається самим життям, сформованим учасниками суспільних відносин і тому відображає їх якісні культурні характеристики. І чим вище у людини сформований рівень свідомості та небажання миритися з негативними процесами, що суперечать людській гідності, тим вищий буде рівень її правової культури.

Правову культуру також вбачають у такому контексті:

- 1) встановлення в суспільстві природного права, що лежить в основі створення цивілізованого законодавства й забезпечує в законодавстві та інших нормативах – актах держави принципів справедливості та гуманізму, невідчужуваних прав і свобод людини, її честі та гідності, а також гарантії їх забезпечення; забезпеченість правопорядку, тобто реалізації демократичного процесу законодавства і правотворчості загалом;
- 2) верховенство Конституції України і законності в системі нормативних актів держави, забезпечення правової законності у процесі правовідносин та застосування права державними органами, наявність демократичного, професійного і престижного правосуддя та професійної системи правоохорон-

них органів, здатних у процесі своєї діяльності реально забезпечити охорону правопорядку;

- 3) наявність розвиненої правосвідомості суспільства, соціальних груп, професійної юридичної правосвідомості, орієнтованої на розуміння, визнання і захист загальнолюдських цінностей у галузі правового регулювання [18].

Отже, наведений вище загальний огляд формулювань у літературі та дефініцій поняття "правова культура" свідчить про те, що вони включають різноманітні складові: матеріальні і духовні, діяльність людини у сфері правового регулювання та результати цієї діяльності, різні рівні (суспільство, особа, певна група осіб), залежно від обраних концептуальних основ її розуміння.

Скласти загальне поняття правової культури з перерахованих дефініцій неможливо не тільки через їх надзвичайну неоднорідність, а ще й тому, що більшість визначень мають суперечності. Так, правова культура у різних і навіть одних й тих самих авторів виступає одночасно і як об'єктивний, і як суб'єктивний феномен, як діяльність практична і водночас теоретична, як явище суспільне і водночас індивідуальне, матеріальне та ідеальне. Явище правової культури у такому вигляді "перекриває" багато інших близьких за змістом понять, а тому її не можна чітко виокремити та визначити [19]. На сьогодні правова культура суспільства вимагає систематичного, раціонального формування, стимулювання та позитивного соціального розвитку і тут потрібно починати потрібно з правового виховання.

Різноманітність поглядів щодо поняття, сутності та змісту правової культури свідчить про те, що це поняття багатогранне, і кожна точка зору залежить від факту наукового осмислення правової культури та контексту і проблематики її аналізу. Більшість авторів вважають, що правова культура містить належного рівня правосвідомість; правові знання та уявлення; традиції, потреби, навички діяти лише згідно законодавства України; правову активність громадян, посадових осіб, державних службовців, урядовців і законотворців; відповідність правових норм загальноновизнаним еталонам, стандартам; правоохоронну діяльність ОВС. Правова культура по своїй суті та змісту не залежить від юридичного права, тому що ніякі закони не зможуть підняти її рівень шляхом декларації певних норм, вона диктується самими умовами життя і процеси її становлення характеризується формуванням певних культурно-правових цінностей. Вона передбачає високий рівень внутрішніх переконань особистості у сфері права та публічного управління.

Загалом відсутність єдності у визначеннях поняття правової культури, суперечності в них перешкоджають формулюванню обґрунтованого загального поняття "правова культура", зумовлені насамперед проблемами методологічного характеру, відсутністю чіткої наукової методології пізнання досліджуваного феномена. Та все ж таки більшість сучасних дослідників визначають правову культуру переважно як правове, філософське та соціальне явище, наголошуючи при цьому на пріоритетності його правового наповнення.

Список використаної літератури

1. Савченко, А. А. (2020). Правова культура як атрибут культури суспільства. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал, 2. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ, pp. 32-36. [In Ukrainian].

2. Бандура, О. О., Бублик, С. А., Заїнчковський, М. Л., et. al. (2000). Філософія права: навчальний посібник; за заг. ред.: М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. Київ: Юрінком Інтер, 334 р. [In Ukrainian].

3. Коба, М. (2019). Правова культура як предмет вивчення теоретико-правовою наукою. Підприємництво, господарство і право, 4, pp. 178-182. [In Ukrainian].

4. Нефедов, С. И., & Нефедова, М. С. (2006). Критерии сформированности правовой культуры студентов. Ползуновский вестник, 3, pp. 240-252. [In Russian].

5. Макаренко, Л. О. (2019). Теоретико-методологічні аспекти пізнання та формування правової культури. – рукопис дис. на зд. наук. ступ. д. ю. н. спец. 12.00.01 "Теорія та історія держави і права". Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Київ, 441 р. [In Ukrainian].

6. Семитко, А. П. (1990). Правовая культура социалистического общества: сущность, противоречия, прогресс: монография, науч. ред. С.С. Алексеев; ред. Л.А. Гупало. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 176 р. [In Ukrainian].

7. Шемшученко, Ю. С. (1997). Теоретичні засади взаємодії права і культури. Право та культура: теорія і практика: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 травня 1997 р.), за ред. Ю. Шемшученка, В. Кампо, М. Поплавського. Київ: Леся, pp. 4-9. [In Ukrainian].

8. Клімова, Г. П. (2011). Структура та функції правової культури. Вісник юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, 11, pp. 292-298. [In Ukrainian].

9. Назаренко, Є. В. (1999). До питання про поняття правової культури. Правова культура і підприємництво. Київ; Донецьк: Ін-т приватного права і підприємництва АПрН України, pp. 18-25. [In Ukrainian].

10. Авраменко, Л. В. (2004). Теорія держави і права. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 287 р. [In Ukrainian].

11. Ведерніков, Ю. А., Грекул, В. С., & Папірна, А. В. (2005). Теорія держави та права: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Юрид. акад. МВС, 224 р.

12. Нерсисянц, В. С. (2004). Проблемы общей теории права и государства: учебник для вузов. Москва: Норма, 832 р. [In Russian].

13. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: монографія. (2007). За ред. проф. Ю.П. Битяка, І.В. Яковюка. Харків: Право, 248 р. [In Ukrainian].

14. Хомишин, І. Ю. (2014). Роль правової культури у забезпеченні порядку у суспільстві. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки, 810, pp. 105-109. [In Ukrainian].

15. Павлишин, О. В. (2013). Правова культура як показник рівня розвитку системи юридичної освіти (семіотико-правовий аспект). Юридична психологія та педагогіка, 2, pp. 82-93. [In Ukrainian].

16. Скакун, О. Ф. (2009). Теорія держави і права: підручник. пер. з рос. Харків: Консум, 656 р. [In Ukrainian].

17. Загальна теорія держави та права. (2000). За ред. В.В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 320 р. [In Ukrainian].

18. Годун, Н. Ю. (2015). Правова культура: деференція поняття. Наше право, 1, pp. 11-15. [In Ukrainian].

19. Хаварівська, Г. С. (2021). Феномен правової культури. Розвиток публічного управління в Україні [Текст]: наук.-практ. конф. за міжнар. уч. (28 травня 2021 р., м. Львів). За наук. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. Львів: ЛПІДУ НАДУ, pp. 50-53. [In Ukrainian].

Статтю подано: 02.10.2021

Статтю схвалено: 04.12.2021

Khavarivska Halyna Stepanivna

Candidate of Sciences in Public Administration, Senior Lecturer of Department of Public Policy and Governance of Public Administration Academic Institute, Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0001-8675-3828

e-mail: galia04@ukr.net

THEORETICAL ASPECTS OF LEGAL CULTURE PERCEPTION

Abstract. The main theoretical approaches to understanding the concept and essence of legal culture, its historical development and formation are revealed. The article considers certain definitions of legal culture, including in the branch of law and public administration, formulated by a number of scientists, who mainly focused on the following subject matters of legal culture: law itself, legal awareness, legal relations, law and order, legitimate activities of participants in public relations.

Extended abstract: Problem setting. The need to study the issues of legal culture in state and legal practice and the practice of public administration determines the need for scientific perception of this concept as a characteristic of the entire legal superstructure of society. After all, legal culture implies appropriate knowledge by people of certain provisions of the current legislation, the procedure for its implementation, the ability to use this knowledge when applying and implementing the rules of law. Therefore, the urgency of the priority issue of modern legal culture formation in the process of building a democratic, social, legal state and civil society becomes clear. The vector of development of legal culture directly depends on the social development dominant, the level of its general culture, the degree of freedom and personal independence in society, the level of legal thinking and active stand in life of a person.

Recent research and publications analysis. In recent years, an increase in the interest of legal scholars, politicians and the general public in the problems of legal culture may be observed. The following scholars conducted researches of this issue, namely O. Ahranovska, V. Holovchenko, V. Kamenska, V. Kopieichykov, V. Kotiuk, M. Kushnir, A. Kryzhanivskiyi, V. Kudriavtsev, V. Oksamytnyi, M. Podberezkyi, A. Ratynov, R. Serbin, A. Semitko, V. Sirenko, O. Skakun, A. Skurativskiyi, S. Slyvka, M. Tsvik, H. Khavarivska, Yu. Shemshuchenko et al.

The following recent Ukrainian PhD theses deserve attention: I.F. Tseluyko "Competent Legal Culture in the Mechanism of Formation and Implementation of Ukrainian Law" (2012), A.P. Ovchynnikova "Phenomenology of Legal Culture: Philosophical and Legal Research" (2016), Ye.V. Pidlisnyi "Formation of the Legal Culture of Future Bachelors of Economics in the Process of Professional Training" (2019), and doctoral thesis of L.O. Makarenko "Theoretical and Methodological Aspects of Cognition and Formation of Legal Culture" (2019) et al.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. To consider different views of scientists on the theoretical aspects of perception of the concept and essence of legal culture as a feature of a state governed by the rule of law, which forms and determines behavioral norms and rules in society, forms statehood and legal awareness.

Paper main body. It is found that a large number of professional scientific works are devoted to the problems of legal culture in the scientific literature, which consider those problems in different aspects and from different points of view. As an independent criterion for the society

members behavior, legal culture primarily reflects the processes associated with legal activity in society in the form of lawmaking, law enforcement, as well as social and psychological processes. The article analyzes the theoretical aspects of legal culture perception in the works of such scientists as: S. Nefodov, O. Semitko, Yu. Shemshuchenko, S. Aleksiaiev, H. Klimova, Ye. Nazarenko, L. Avramenko, V. Nersesians, Yu. Bytiak, I. Yakoviuk, O. Lukasheva, Yu. Dmytriiev, Z. Ivanov, O. Pavlyshyn, O. Skakun, V. Kopieichykov. In general, the elements of legal culture are as follows: law, legal awareness, legal relations, law and order, legitimate activities of participants in public relations, and this is what distinguishes it from other forms of culture.

It is established that a general overview of formulations in the literature and definitions of the concept of "legal culture" indicates that they include various components: material and spiritual, human activity in the field of legal regulation and the results thereto, different levels (society, person, a certain group) persons), depending on the chosen conceptual basis of its understanding. Therefore, it is not possible to comprise a general concept of legal culture from the listed definitions, not only because of their extreme heterogeneity, but also because most of the definitions contain contradictions. Thus, the legal culture of different and even the same authors is simultaneously represented as an objective and subjective phenomenon, as a practical and at the same time theoretical activity, as a social phenomenon and at the same time individual, material and ideal. The phenomenon of legal culture in this form "overlaps" many other concepts close in content, and therefore it cannot be clearly identified and defined. At present, the legal culture of society requires systematic, rational formation, stimulation and positive social development.

Conclusions of the research and prospects for further studies. The diversity of opinions concerning the concept, essence and content of legal culture indicates that this concept is multifaceted, and opinion depends on the fact of scholarly comprehension of legal culture, as well as the context and problems of its analysis. Most authors consider that the legal culture contains a due level of legal awareness; legal knowledge and ideas; traditions, needs, ability to act only in accordance with the legislation of Ukraine; legal activity of citizens, officers, civil servants, officials and lawmakers; compliance of legal norms with generally recognized principles, standards; law enforcement activities of the internal affairs departments. In general, the lack of unity in the definitions of legal culture concept, the contradictions therein prevent the formulation of substantiated general concept of "legal culture", which is conditioned primarily by methodological problems, the lack of a clear scientific methodology of cognition of the phenomenon under study. And yet, most modern researchers define legal culture mainly as a legal, philosophical and social phenomenon, while noting the priority of its legal content.

Key words: statehood; definition; knowledge; concept; law; legal culture; society.

References

1. Savchenko, A. A. (2020). Pravova kultura yak atrybut kultury suspilstva. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts: Academic Periodical*. Issue 2, pp. 32-36. [In Ukrainian].
2. Bandura, O. O., Bublyk, S. A., Zainchkovskyi, M. L., & Kostytskoho, M. V., Chmilia, B. F. (Eds.). (2000). *Filosofiiia prava: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Yurinkom Inter. 334 p. [In Ukrainian].
3. Koba, M. (2019). Pravova kultura yak predmet vyvchennia teoretyko-pravovoi naukoii. *Entrepreneurship, Economy and Law*. Issue 4, pp. 178-182. [In Ukrainian].
4. Nefodov, S. I., (2006). Kriterii sformirovannosti pravovoj kul'tury; tury studentov. *Polzunovskiy vestnik*. Issue 3, pp. 240-252. [In Ukrainian].
5. Makarenko L.O. (2019). *Teoretyko-metodolohichni aspekty piznannia ta formuvannia pravovoi kultury*. (Doctorate thesis). Institute of State and Law. V.M. Koretsky NAS of Ukraine. Kyiv.

6. Semitko A.P., & S.S. Alekseev, L.A. Gupalo. (Eds.). (1990). *Pravovaja kul'tura socialisticheskogo obshchestva: sushchnost', protivorechija, progress: monografija*. Sverdlovsk: Ural Institute Publishing House. 176 p.

7. Shemshuchenko, Yu.S. (1997). *Teoretychni zasady vzaiemodii prava i kultury*, Pravo ta kultura: teoriia i praktyka, Proceedings of the Conference. Kyiv: Lesia. pp. 4-9.

8. Klimova, H. P. (2011). Struktura ta funktsii pravovoi kultury. *Academic Periodical of the Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine*, Issue 11, pp. 292-298.

9. Nazarenko Ye. V. (1999). Do pytannia pro poniattia pravovoi kultury. *Pravova kultura i pidpriemnytstvo*. Kyiv: Research Institute of Private Law and Entrepreneurship. pp. 18-25.

10. Avramenko, L.V. (2004). *Teoriia derzhavy i prava*. Kharkiv: SLP IE Vapniarchuk N.M. p. 287.

11. Vediernikov, Yu. A., Hrekul, V. S., Papirna, A. V. (2005). *Teoriia derzhavy ta prava: navchalnyi posibnyk*. Dnipropetrovsk: Law Academy of the Ministry of Internal Affairs. p.224.

12. Nersesians V.S. (2004). *Problemy obshhej teorii prava i gosudarstva: uchebnyk dlja vuzov*. Moscow: Norm. p. 832.

13. Bytiak, Yu. P., Yakoviuk, I. V. (Eds.). (2007). *Pravova kultura v umovakh stanovlennia hromadianskoho suspilstva: monohrafiia*, Kharkiv: Pravo. 248 p.

14. Khomyshyn, I. Yu. (2014). Rol pravovoi kultury u zabezpechenni poriadku u suspilstvi. *Academic Periodical of the Lviv Polytechnic National University*, Issue 810, pp. 105-109.

15. Pavlyshyn, O.V. (2013). Pravova kultura yak pokaznyk rivnia rozvytku systemy yurydychnoi osvity (semiotyko-pravovyi aspekt). *Legal Psychology and Pedagogy*, Issue 2, pp. 82-93.

16. Skakun, O.F. (2009). *Teoriia derzhavy i prava: pidruchnyk*. Kharkiv: Konsum. 656 p.

17. Kopeichykov, V. V. (Eds.). (2000). *Zahalna teoriia derzhavy ta prava*, Kyiv: Yurincom. 320 p.

18. Hodun, N. Yu. (2015). Pravova kultura: deferentsiia poniattia. *Our Laws*, Issue 1, pp. 11-15.

19. Khavarivska, H.S., & Zahorskyi, V.S. (Eds.). (2021). *Fenomen pravovoi kultury. Rozvytok publichnoho upravlinnia v Ukraini*, Lviv: LRIPA NAPA. pp. 50-53.

Paper submitted: 02.10.2021

Paper accepted: 04.12.2021

Цитування: Хаварівська Г. С. Теоретичні аспекти пізнання правової культури // Демократичне врядування : наук. вісн. Вип. 2(28). URL : <https://science.lpnu.ua> (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4038.28.2021.250426>).

Citation: Khavarivska, H. S. (2021). Theoretical aspects of legal culture perception. *Democratic governance*, Issue 2(28). URL : <https://science.lpnu.ua> (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4038.28.2021.250426>).